

Савка Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. Володимира Великого ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», докторант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАПРАВЛЯЮЧИХ ДЕРЖАВ ЗА ДІЇ, ВЧИНЕНІ КОМПАНІЯМИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИВАТНУ ВІЙСЬКОВУ ТА ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. В статті розглянуто міжнародно-правову відповідальність направляючих держав за дії вчинені компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Доведено, що делегування державних функцій приватним компаніям, направлення їх до участі у збройних конфліктах на території іноземних держав або виконання миротворчої місії ООН вимагає розробки ефективного механізму контролю над діяльністю компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Звичаєве міжнародне право дозволяє залучати спрямовуючу державу до міжнародно-правової відповідальності за скоєння міжнародно-протиправного діяння у разі, якщо поведінку спрямованих нею приватних військових та охоронних компаній можна присвоїти цій державі. Визначено наявність фактичного зв'язку направляючої держави та компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, активна роль направляючої держави при виборі конкретної компанії, забезпечення працівників обраної компанії необхідними інструкціями у зв'язку з участю у збройних конфліктах свідчать про необхідність притягнення направляючої держави до міжнародно-правової відповідальності за порушення, скоєні компаніями та їх співробітниками, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, приватна військова та охоронна діяльність, міжнародне право, збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, законодавство, держава, звичаєве право, кримінальне право.

Savka Oleksandr Ivanovych,

PhD in Law, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, Postdoctoral Student at Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences Ukraine, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF SENDING STATES FOR THE ACTIONS OF COMPANIES ENGAGED IN PRIVATE MILITARY AND SECURITY ACTIVITIES

Abstract. The article examines the international legal responsibility of sending states for the actions of companies engaged in private military and security activities. It has been established that delegating state functions to private companies – whether by involving them in armed conflicts abroad or in UN peacekeeping missions – necessitates the development of an effective mechanism for controlling the activities of private military and security companies. Customary international law provides that a state directing private military and security companies may be held internationally liable for an internationally wrongful act if the conduct of those companies can be attributed to it. The existence of a factual link between the sending state and private military and security companies, the active role of the sending state in selecting a specific company, and the provision of the necessary instructions to the company's personnel regarding their participation in armed conflicts indicate the need to hold the sending state internationally liable for violations committed by these companies and their employees.

Key words: international legal responsibility, private military and security activities, international law, armed conflict, international humanitarian law, legislation, state, customary law, criminal law.

Постановка проблеми. Відповідальність держав за протиправне діяння перед іншими державами залишається одним із найбільш актуальних питань міжнародного права «особливо через відсутність у світі універсального апарату примусу, який міг би забезпечити відповідну відповідальність держав».

Юристи-міжнародники визнають можливість притягнення держав до міжнародно-правової відповідальності порушення норм міжнародного права. У юридичній літературі існує дві концепції відповідальності держав: негативна та позитивна. Негативна концепція виявляється у «засудженні правопорушника й у визначенні йому відповідних негативних наслідків». Суть позитивної концепції зводиться до того, що держави сумлінно виконують свої зобов'язання.

У зв'язку з тим, що держави делегують компаніям, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю частину своїх функцій, питання про міжнародно-правову відповідальність набуває ще більшої актуальності.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженнями теми міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній займалися як українські, так і зарубіжні науковці. Серед вітчизняних дослідників вивченням даної проблематики займалися: К. Громовенко [1–2], О. Івасечко [3], О. Ковальський [4], Г. Кохан [5], І. Невзоров [6], П. Хотенець [7] та інші.

Серед зарубіжних дослідників вивченням вказаної проблематики займалися: П. Веркуйл [8], П. Войцех [9], М. Капаріні [10], Б. Прем [11], Д. Ширер [12], Ф. Шраєр [10], та ряд інших.

Комплексного дослідження міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності в Україні досі не було проведено, що також засвідчує актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження міжнародно-правової відповідальності направляючих держав за дії вчинені компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, окреслення проблемних аспектів та перспективних напрямів вирішення, що є важливим для забезпечення інтересів держави й світової спільноти.

Виклад основного матеріалу. Згідно проекту статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння «міжнародно-протиправне діяння має місце тоді, коли будь-яка поведінка, яка полягає в дії або бездіяльності:

– присвоюється державі з міжнародного права, і

– є порушенням міжнародно-правового зобов'язання цієї держави» [13].

«Держава не може діяти сама по собі» [14], діяння держави передбачає дію або бездіяльність будь-якої особи або органу. Правила надання поведінки дозволяють визначити, чиї дії можуть розглядатися, як дії держави.

Поведінка будь-якого органу держави розглядається, як діяння цієї держави за міжнародним правом незалежно від того, чи здійснює цей орган законодавчі, виконавчі, судові або будь-які інші функції, незалежно від положення, яке він займає в системі держави [13].

Поняття «орган» включає будь-яку особу чи будь-яку освіту, яка має такий статус за внутрішньодержавним правом.

Так, дії компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю можуть бути присвоєні державі у разі, якщо ці компанії не включені до складу збройних сил.

Додатковий протокол I 1977 року у ст. 91 передбачає відповідальність сторони, яка перебуває у конфлікті, за всі дії, що вчиняються особами, що входять до складу її збройних сил [15]. Незважаючи на те, що не всі держави є його учасниками (зокрема США), цей обов'язок зберігається з ст. 3 Гаазької конвенції 1907 року [16] і сформованих звичаїв міжнародного гуманітарного права.

Якщо компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю «*de jure*» інкорпоровано до складу збройних сил, то на них поширюється дія п. 1 ч. «А» ст. 4 Третьої Женевської конвенції 1949 року «особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих зборених сил...є військово-полоненими» [17]. Враховуючи сучасну практику держав, компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, формально не включаються до складу збройних сил, проте «*de facto*» на їх співробітників може поширюватися положення п. 2 ч. «А» ст. 4 Третьої Женевської конвенції 1949 року, якщо вони відповідають умовам, переліченим у статті: «мають на чолі особу, відповідальну за своїх підлеглих, мають певний і виразно видимий здалеку відмітний знак, відкрито носять зброю, дотримуються у своїх діях законів і звичаїв війни» [17].

Документ Монтре, дотримуючись логіки положень Женевських конвенцій 1949 року, передбачає міжнародно-правову відповідальність направляючих держав за порушення норм міжнародного права компанії, які здійснюють

приватну військову та охоронну діяльність або їх співробітниками, зокрема: «якщо вони: включені державою до складу регулярних збройних сил відповідно до її внутрішньодержавного законодавця; або є членами організованих збройних сил, груп або підрозділів, що знаходяться під командуванням, відповідальним перед державою» [18].

Уряд, що бореться з повстанцями на своїй території в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру, може найняти іноземну компанію, яка займається приватною військовою та охоронною діяльністю. У такому разі діятимуть положення Додатковий протокол II 1977 року [19]. Якщо іноземна держава посиляє ПВОК для підтримки повстанцям, а не уряду в ситуації збройного конфлікту міжнародного характеру, то така дія може розглядатися, як втручання у внутрішні справи держави.

У коментарях до проекту статей про відповідальність держав за дії вчинені компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність згадуються у розділі про виконання квазідержавними органами функцій державного характеру. Співробітники компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, охороняючи в'язниці, здійснюють повноваження державного характеру, пов'язані із утриманням осіб під вартою та контролем за дотриманням режиму. Також державою можуть делегуватися деякі повноваження компаніям, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, пов'язані з імміграційним та санітарним контролем.

Поведінка особи, яка не є органом держави відповідно до ст. 4 проекту Статей про відповідальність держав, але уповноваженого здійснювати елементи державної влади, розглядається, як діяння цієї держави, за умови, що в даному випадку ця особа виступає в цій якості [13]. «Prima facie» це правило може застосовуватися до ситуації, пов'язаної з передачею деяких державних функцій виконання компаніям, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Основним критерієм, що дозволяє зробити висновок про присвоєння поведінки державі за вищезгаданою нормою, є те, що ці суб'єкти (співробітники приватних військових та охоронних компаній (ПВОК)) уповноважені, нехай навіть в обмеженій мірі та в конкретному контексті, здійснювати певні елементи державної влади. Щоб дії ПВОК могли бути присвоєні державі за цією нормою, необхідно встановити факти виконання співробітниками ПВОК елементів державної

влади та наділення їх такими повноваженнями державою. При цьому співробітники ПВОК повинні здійснювати подібну діяльність не з власної особистої вигоди, а з метою надання їм повноважень. Діяльність приватних компаній неодноразово розглядалася судами. Наприклад, у справі «Hyatt International Corporation v. Iran» Трибунал з розгляду претензій між Іраном та США, вивчивши діяльність приватної компанії з розпорядження фондом, створеним державою з благодійною метою, дійшов висновку у тому, що розпорядження таким фондом було «здійсненням справді державних функцій» [20].

Багато держав неодноразово укладали контракти з ПВОК, що передбачають виконання державних функцій, як у випадку з компаніями «DunCorp» та «CACI», які були найняті США для надання послуг із утримання затриманих осіб під вартою, а також для проведення допитів ув'язнених у Боснії та Іраку. Представники уряду Німеччини ще в 1930 році на Конференції з кодифікації висловлювали, що «з погляду міжнародного права неважливо, чи виконує держава поліцейські функції у цьому районі силами своєї поліції чи із залученням, більшою чи меншою мірою, автономних структур» [21].

Відносини, що виникли між ПВОК і державою, що направляє, оформляються федеральним контрактом, процедура укладання якого, як правило, регулюється федеральним законодавством. Держава видає компанії спеціальні ліцензії, що дають декларація про здійснення певної діяльності. З огляду на укладеного договору ПВОК підзвітна направляючій державі та відповідає за виконання послуг. У свою чергу, контроль за виконанням покладається на уповноважені органи держави, що направляє (наприклад, у США). При вирішенні питання про те, чи виконання функцій ПВОК являтиме собою здійснення елементів державної влади, слід виходити з практики конкретної держави: чи вважається виконувана функція державної за національним правом чи вона протягом тривалого часу здійснюється приватними особами.

Якщо компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність фактично діють за вказівками або під керівництвом (контролем) держави, така поведінка може розглядатися, як діяння цієї держави з міжнародного права [22]. До прийняття проекту статей про відповідальність держав суди неодноразово заявляли про міжнародно-правову відповідальність держави за дії приватних осіб, які пере-

бувають під її ефективним контролем. У справі «Zafiro», наприклад, суд ухвалив, що США несе міжнародно-правову відповідальність за дії членів цивільного екіпажу приватного корабля, який використовувався як судно, що постачає інші судна, в іспано-американській війні [23]. Ухвалюючи таке рішення, суд встановив відносини підпорядкування цивільного персоналу та капітана судна військово-морському офіцеру США, який, перебуваючи на борту, контролював їхні дії.

Встановити чи діяла компанія, яка здійснює приватну військову та охоронну діяльність за вказівками держави можливо через наявність контракту, укладеного між державою та самою компанією. Якщо в контракті міститься інформація про характер послуги, дано інструкції, пов'язані з її виконанням, то в такому випадку поведінка ПВОК може бути присвоєна державі, яка уклала контракт [14]. Складніше встановити та довести наявність безпосереднього контролю та керівництва з боку держави, щодо ПВОК. У справі «Nicaragua v. USA» суд ухвалив, що незважаючи на «широку фінансову та іншу підтримку» [24], «контрас» не діяли від імені США. Загальна залежність та підтримка не є в цьому випадку підставами для присвоєння тієї чи іншої поведінки державі. Що стосується ПВОК направляюча держава вибирає ту компанію, яка найповніше відповідає необхідним критеріям до виконання певних функцій, і укладає із нею контракт. Таким чином, держава, що направляє, контролює процес найму компанії, відбору кваліфікованих співробітників, які володіють необхідними знаннями і навичками.

За наявності та встановленні певних фактів поведінка приватних осіб може бути присвоєна направляючій державі, проте цього недостатньо для притягнення її до міжнародно-правової відповідальності, оскільки необхідне встановлення другого елемента. Міжнародний суд у справі про дипломатичний і консульський персонал зазначив, що Іран несе міжнародно-правову відповідальність за таких обставин: «по-перше, необхідно визначити, наскільки, в юридичному сенсі, відповідні дії можуть розглядатися, як присвоюванні іранській державі. По-друге, слід розглянути питання про їх сумісність чи несумісність із зобов'язаннями Ірану за чинними договорами або за іншими нормами міжнародного права, які можуть бути застосовні» [25].

Що стосується компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність направляюча держава може нести відповідаль-

ність, як за дії, вчинені протиправно ПВОК та його співробітниками, і за бездіяльності, наприклад, у разі, коли держава не вжила відповідних заходів, коли існувала явна потреба у тому вжитті. Численні злочини, скоєні співробітниками американських компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю «Blackwater», «DynCorp», «CACI» так і не були притягнуті до кримінальної відповідальності, свідчать про бездіяльність США [38].

Політична і матеріальна відповідальність держави настає у разі, коли поведінка суб'єкта відповідає тому, що вимагається від нього за відповідним зобов'язанням договірною чи звичайно-правового характеру. Звідси випливає, що з притягнення держави до міжнародно-правової відповідальності за діяння, вчинені компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, необхідно встановити факт порушення конкретного міжнародно-правового зобов'язання, нанесеною цією державою. Так, при найму компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, спрямовуюча держава має дотримуватися положень Конвенції, щодо боротьби з найманцями [26], якщо є її учасником. Крім того, на державу покладено обов'язок, що випливає із положень ст. 1 загальної всім Женевських Конвенцій 1949 року, про їх дотримання. Правило застосовується незалежно від цього, чи є держава стороною конфлікту чи ні.

З огляду на ст. 47 Першої Женевської конвенції 1949 року [16] ст. 48 Другої Женевської конвенції 1949 року [28], ст. 144 Четвертої Женевської конвенції 1949 року [29] держава повинна поширити текст Конвенції, «включити її вивчення до навчальних програм військової і, якщо можливо, загальнодержавної освіти для того, щоб з її принципами було ознайомлено все населення в цілому і, зокрема, Збройні Сили, санітарний персонал та священнослужителі».

Таким чином, держава, що направляє, може нести відповідальність за якість підготовки співробітників компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, які беруть участь у збройному конфлікті. Подібна ідея була висловлена в Документі Монтре [6], а також у проєкті Конвенції про приватну військову та охоронну діяльність [30].

Широко поширена практика найму ПВОК для охорони в'язниць та таборів військовополонених має здійснюватися у суворій відповідності до ст. 39 Третьої Женевської конвенції 1949 року [17]. Якщо з компаніями, які здій-

снюють приватну військову та охоронну діяльність, укладено договір з обслуговування таборів військовополонених, держава, що тримає в полоні, зобов'язана забезпечити дотримання стандартів інтернування та звернення, встановлені зазначеною конвенцією.

У силу положень Женевських конвенцій 1949 року держави зобов'язані вживати заходів для припинення будь-яких дій, що порушують конвенції, розшуку, передання своїм судам чи судам зацікавленої сторони. Зокрема, це положення стосується зобов'язання держав, щодо запобігання та розслідування злочинів, скоєних компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність та їх співробітниками, а також здійснення ефективного правосуддя щодо них.

У Додатковому протоколі I наголошується, що «Високі Договірні Сторони та сторони, які перебувають у конфлікті, без зволікання вживають усіх необхідних заходів, щодо виконання зобов'язань, що на них покладаються Конвенціями та цим Протоколом» [31].

Подібне зобов'язання закріплюється і в інших міжнародно-правових договорах. Наприклад, положення Європейської конвенції про права людини передбачають обов'язок держав, щодо запобігання порушенням прав людини та проведенню належного розслідування у разі їх здійснення [32]. Європейський суд з прав людини у справі «Loizidou v. Turkey» ухвалив, що Туреччина здійснювала ефективний контроль на території Північного Кіпру і тому повинна нести відповідальність за дії фізичних осіб, які діяли під керівництвом турецької влади [33]. Суд вказав на необхідність виконання Туреччиною зобов'язань, щодо контролю за дотриманням прав людини та запобігання порушенням цих прав. У випадку з направляючою державою контроль за дотриманням прав людини ПВОК може бути утруднений через обмежену територіальну юрисдикцію держави, коли компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, надають послуги за її межами. Погіршує становище практика укладання направляючою державою угоди з державою, що приймає, про надання співробітникам компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, імунітету від кримінальної юрисдикції приймаючої держави. Відповідно до Ордеру № 17 Тимчасової коаліційної адміністрації влада Іраку не здійснювала кримінального переслідування стосовно співробітників американських компаній, які здійснюють приватну військову та

охоронну діяльність, щодо скоєння ними злочинів [34]. Розслідуванням займалися правоохоронні органи США.

У Коментарі Комісії міжнародного права ООН до статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні дії практика присвоєння дій приватних компаній, які здійснюють державні функції, розглядається як приклад застосування ст. 5 проєкту Статей.

Якщо держава спрямовує компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, для надання допомоги або сприяння іншій державі з метою полегшення вчинення міжнародно-протиправного діяння цією державою, то направляюча держава нестиме міжнародну відповідальність у тій частині, в якій її власна поведінка спровокувала настання міжнародно-протиправного діяння.

Вимога ст. 16 проєкту Статей про відповідальність держав стосується встановлення факту поінформованості направляючої держави про протиправність вчиненого діяння, і навіть порушення своїх міжнародно-правових зобов'язань. Ця норма є особливо актуальною у ряді випадків, коли держава надає допомогу та сприяння у постачанні зброї іншій державі з метою обходу санкцій, накладених на цю державу Радою Безпеки ООН [35]. У 1991 році резолюцією Ради Безпеки ООН було накладено ембарго на постачання озброєння до Югославії, ігноруючи резолюцію, Хорватія звернулася за допомогою до США, які на виконання прохання направили озброєних співробітників ПВОК «MPRI». Співробітники компанії при взаємодії з хорватськими військовослужбовцями розробили план наступу проти сербських військ в Країні [36]. Слід зазначити, що односторонній напрям приватної військової та охоронної діяльності неприпустимо застосувати без згоди іншої держави.

Направляюча держава у разі скоєння міжнародно-протиправного діяння підлягає міжнародно-правовій відповідальності за наявності обставин, що виключають протиправність діяння, порушує міжнародне зобов'язання. До таких належать: згода, контрзаходи, самооборона, форс-мажор, стан потреби. Проте ніщо виключає протиправність досконалого діяння держави, якщо це діяння відповідає зобов'язанню, що з імперативної норми загального міжнародного права.

При направленні компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, на територію іноземної держави направляюча держава повинна неухильно дотримуватись загальних принципів міжнародного права,

а також взяті на себе міжнародно-правові зобов'язання [37].

Основними юридичними наслідками вчиненого міжнародно-протиправного діяння направляючою державою будуть зобов'язання, щодо припинення протиправного діяння (стаття 30) та надання повного відшкодування за шкоду, заподіяну таким діянням (стаття 31). Юридичні наслідки не зачіпають збереження зобов'язання держави, щодо виконання порушеного зобов'язання.

Потерпілі держави вправі вживати контрзаходи, спрямовані проти держави, яка вчинила міжнародно-протиправне діяння, про те, щоб спонукати його до зобов'язання, щодо відшкодування заподіяної шкоди.

Висновки. Підводячи підсумок, можна констатувати, що питання відповідальності направляючих держав за дії, вчинені компаніями та їх співробітниками, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, актуальне і торкається життєво важливих інтересів держави й світової спільноти. Делегування державних функцій приватним компаніям, направлення їх до участі у збройних конфліктах на території іноземних держав або виконання миротворчої місії ООН вимагає розробки ефективного механізму контролю над діяльністю компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Звичаєве міжнародне право дозволяє залучати спрямовуючу державу до міжнародно-правової відповідальності за скоєння міжнародно-протиправного діяння у разі, якщо поведінку спрямованих нею приватних військових та охоронних компаній можна присвоїти цій державі. Можливість присвоєння поведінки компаній має вирішуватись у кожному конкретному випадку. Єдиного правила, згідно з яким направляючій державі може бути присвоєно поведінку приватної військової та охоронної компанії, немає, оскільки багато залежить від регулювання їхньої діяльності зі сторони внутрішньо-державного права. Водночас наявність фактичного зв'язку направляючої держави та компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, активна роль направляючої держави при виборі конкретної компанії, забезпечення працівників обраної компанії необхідними інструкціями у зв'язку з участю у збройних конфліктах свідчать про необхідність притягнення направляючої держави до міжнародно-правової відповідальності за порушення, скоєні компаніями та їх співробітниками, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*, 2013. № 3. С. 32–39.
2. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Ukrainian Military Pages*. 2015. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/privatemilitary-companies.html>. (дата звернення: 14.05.2025).
3. Івасечко О. Я., Бондар Д. А. Міжнародний досвід діяльності приватних військових компаній у збройних конфліктах. *Регіональні студії*, 2023. С. 103–107.
4. Ковальський О. В. Залучення приватних військових та охоронних компаній: проблеми міжнародно-правового регулювання. Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 5-6 листопада 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 108–111.
5. Кохан Г. Л. Правові питання діяльності приватних військових компаній: міжнародний аспект. *Вчені записки*, 2020. С. 190–201.
6. Невзоров І. Л. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Збірник наукових статей і тез доповідей на науково-практичній конференції до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку у Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). Харків, 2017. С. 212–214.
7. Невзоров І. Л., Хотенець П. В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.). Харків, 2017. С. 212–214.
8. Verkuil Paul R. Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What We Can Do about It. Cambridge. 2007. 248 p.
9. Wojciech P. The Awakening Of Private Military Companies. 2020. URL: <https://warsawinstitute.org/awakening-private-military-companies/>. (дата звернення: 14.05.2025)
10. Caparini M., Schreier F. Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies. Geneva, 2005. 184 p.
11. Prem B. The regulation of private military and security companies: Analyzing power in multi-stakeholder initiatives. *Contemporary Security Policy*. 2021. Vol. 42. No. 3. P. 345–370. DOI: 10.1080/13523260.2021.1897225
12. David Shearer. Private Armies and Military Intervention. Routledge 2013. First published February 1998 by Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
13. Доповідь Комісії з міжнародного права. Офіційні звіти Генеральної асамблеї ООН, п'ятдесят шостий сесії. Доповнення № 10 (A/56/10). URL:

- https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_0.pdf (дата звернення 14.05.2025)
14. Коментар Комісії міжнародного права ООН до статей про відповідальність країн за міжнародно-протиправні дії. URL: <https://fsfr.org/2016/05/25/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4/> (дата звернення: 15.05.2025)
 15. Додатковий протокол до Женевським конвенціям від 12 серпня 1949 року, щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). Женева, 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 14.05.2025)
 16. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі, 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 14.05.2025)
 17. Конвенція (III) про поводження з військовополоненими. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 15.05.2025)
 18. The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf
 19. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, щодо захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (Протокол II). Женева, 8 червня 1977 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77004> (дата звернення: 14.05.2025)
 20. Hyatt International Corporation v. Iran (1985) 9 Iran-US CTR 72. URL: <https://iusct.com/wp-content/uploads/2020/09/C823-Doc-119.pdf> (дата звернення: 14.05.2025)
 21. League of Nations, Conference for the Codification of International Law. URL: <https://legal.un.org/ilc/league.shtml>
 22. Стаття 8 проекту Статей про відповідальність країн за міжнародно-протиправні дії, 2001 р. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/rsiwa/rsiwa_ph_r.pdf (дата звернення: 15.05.2025)
 23. Zafiro v. United States 506 U.S. 534 (1993). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/506/534/> (дата звернення: 15.05.2025)
 24. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986. URL: <https://www.icj-cij.org/case/70> (дата звернення: 15.05.2025)
 25. United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran, I.C.J. Reports 1980, p. 3. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=334&p1=3&p2=3&case=64&p3=5>.
 26. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців прийнята резолюцією 44/34 Генеральної Асамблеї від 4 грудня 1989 року/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text. (дата звернення: 14.05.2025).
 27. Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення: 14.05.2025)
 28. Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали аварії корабля, зі складу збройних сил на морі. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 14.05.2025)
 29. Конвенція (IV) про захист населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 15.05.2025)
 30. Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination, Human Rights Council, 02 July 2010, № A/HRC/15/25. URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/1320187/470_1282657142_g1014357.pdf (дата звернення: 15.05.2025)
 31. Додатковий протокол I від 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 15.05.2025)
 32. Конвенція про захист прав людини та основних свобод. Рим, 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.05.2025)
 33. Loizidou-v-Turkey ECHR (Bailii, [1991] ECHR 73, 15318/89). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58007%22%5D%7D> (дата звернення: 16.05.2025)
 34. Coalition Provisional Authority Order 17, 27 June 2004. URL: https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf (дата звернення: 16.05.2025)
 35. Доповідь Економічної та Соціальної Ради, Доповідь Третього комітету Генеральної Асамблеї ООН, проект резолюції XVII, 14 грудня 1982, A/37/745.
 36. Items Relating to the Situation in the Former Yugoslavia. Decision of 25 September 1991 (3009th meeting): resolution 713 (1991). URL: https://www.un.org/fr/sc/repertoire/89-92/CHAPTER%208/EUROPE/item%2020%20Yugoslavia_.pdf. (дата звернення: 15.05.2025)
 37. Urueña-Sánchez M., Olásolo H. Private Military and Security Companies, Responsibility of States and International Humanitarian Law: Toward an Interdisciplinary Definition. Revista Derecho del Estado, 2023. URL: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=>

crawler&jrnl=01229893&AN=171947905&h=19JGkJuikm%2BOWqTj3 FXgukJHt6tFK0QOX VgOvvA1%2BvNpl7sHhHrM9GIKW17zLrCoD%2BIPAC w%2FvjmcIlST5oHIYw%3D%3D&crl=c. (дата звернення: 15.05.2025)

38. Galai K. Regulating private military companies: Conflicts of law, history and governance. 2019. URL: https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=yvWODwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT10&dq=liability+of+the+host+state+and+the+state+of+incorporation+for+illeg al+actions+of+private+military+and+security+companies&ots=K7gvXuqgRu&sig=zVPkZJ0EwWEmM_NR1wX7uzDGSkU. (дата звернення: 15.05.2025)

REFERENCES:

1. Horovenko, V., & Tiutiunyk, V. (2013). Pryvatni voienni kompanii: mizhnarodnyi dosvid i mozhlyvi shliakhy yoho realizatsii v Ukraini [Private military companies: international experience and possible ways of its implementation in Ukraine]. *Nauka i oborona*, (3), 32–39. [in Ukrainian]
2. Horovenko, V., & Tiutiunyk, V. (2015). Pryvatni voienni kompanii: mizhnarodnyi dosvid i mozhlyvi shliakhy yoho realizatsii v Ukraini [Private military companies: international experience and possible ways of its implementation in Ukraine]. Ukrainian Military Pages. Retrieved May 14, 2025, from: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/private-military-companies.html> [in Ukrainian]
3. Ivasechko, O. Ya., & Bondar, D. A. (2023). Mizhnarodnyi dosvid diialnosti pryvatnykh viiskovykh kompanii u zbroinykh konfliktakh [International experience of private military companies in armed conflicts]. *Rehionalni studii*, 103–107. [in Ukrainian]
4. Kovalskiy, O. V. (2019). Zaluchennia pryvatnykh viiskovykh ta okhronnykh kompanii: problemy mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання [The involvement of private military and security companies: problems of international legal regulation]. In *Tendentsii reformuvannya pravovoi systemy Ukrainy i krain svitu – Trends in the reform of the legal system of Ukraine and other countries* (pp. 108–111). Ternopil. [in Ukrainian]
5. Kokhan, H. L. (2020). Pravovi pytannia diialnosti pryvatnykh viiskovykh kompanii: mizhnarodnyi aspekt [Legal issues of the activities of private military companies: international aspect]. *Vcheni zapysky*, 190–201. [in Ukrainian]
6. Nevzorov, I. L. (2017). Pryvatni viiskovi kompanii ta pravo: hostri pytannia, deiaki svitovi tendentsii normatyvnoho rehuliuвання [Private military companies and law: pressing issues and some global trends in regulation]. In *Zbirnyk naukovykh statei i tez dopovidei na naukovo-praktychnii konferentsii do 100-richchia pidhotovky okhhorontsiv pravoporiadku u Kharkovi – Collection of scientific articles and abstracts of reports at the scientific-practical conference dedicated to the 100th anniversary of law enforcement training in Kharkiv* (pp. 212–214). Kharkiv. [in Ukrainian]
7. Nevzorov, I. L., & Khotenets, P. V. (2017). Pryvatni viiskovi kompanii ta pravo: hostri pytannia, deiaki svitovi tendentsii normatyvnoho rehuliuвання [Private military companies and law: pressing issues and some global trends in regulation]. In *Pidhotovka okhhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917–2017 rr.) – Training of law enforcement officers in Kharkiv (1917–2017)* (pp. 212–214). Kharkiv. [in Ukrainian]
8. Verkuil, P. R. (2007). Outsourcing sovereignty: Why privatization of government functions threatens democracy and what we can do about it. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Wojciech, P. (2020). The awakening of private military companies. Warsaw Institute. Retrieved May 14, 2025, from: <https://warsawinstitute.org/awakening-private-military-companies/>
10. Caparini, M., & Schreier, F. (2005). Privatising security: Law, practice and governance of private military and security companies. Geneva: DCAF.
11. Prem, B. (2021). The regulation of private military and security companies: Analyzing power in multi-stakeholder initiatives. *Contemporary Security Policy*, 42 (3), 345–370. <https://doi.org/10.1080/13523260.2021.1897225>
12. Shearer, D. (2013). Private armies and military intervention. Routledge. (First published 1998, Oxford University Press for IISS).
13. Komisii z mizhnarodnoho prava. (2001). Dopovid Komisii z mizhnarodnoho prava [Report of the International Law Commission]. Ofitsiini zvity Heneralnoi Asamblei OON – Official Reports of the UN General Assembly, 56th session, Supplement No. 10 (A/56/10). Retrieved May 14, 2025, from: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_0.pdf [in Ukrainian]
14. KomisiimizhnarodnohopravaOON.(2016).Komentar do statei pro vidpovidalnist derzhav za mizhnarodno-protypravni dii [Commentary to the Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts]. Retrieved May 15, 2025, from: <https://fsfr.org/2016/05/25/відповідальність-держав-за-міжнарод/> [in Ukrainian]
15. Geneva Conventions. (1977a). Dodatkovyi protokol I do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shchodo zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv [Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the protection of victims of international armed conflicts]. Geneva, June 8, 1977. Retrieved May 14, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian]
16. Hague Convention. (1907). Konventsiiia pro zakony i zvychai viiny na sukhodoli [Convention on the laws and customs of war on land]. The Hague, October 18, 1907. Retrieved May 14, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text [in Ukrainian]
17. Geneva Conventions. (1949a). Konventsiiia (III) pro povodzhennia z viiskovopolonenymy [Convention (III) relative to the treatment of prisoners of war]. Geneva, August 12, 1949. Retrieved May 15, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian]

18. ICRC. (2008). The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict. Retrieved from: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf
19. Geneva Conventions. (1977b). Dodatkovyi protokol II do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shchodo zakhystu zhertv nemizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv [Additional Protocol II to the Geneva Conventions of 12 August 1949, relating to the protection of victims of non-international armed conflicts]. Geneva, June 8, 1977. Retrieved May 14, 2025, from: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77004> [in Ukrainian]
20. Hyatt International Corporation v. Iran. (1985). 9 Iran–US CTR 72. Retrieved May 14, 2025, from: <https://iusct.com/wp-content/uploads/2020/09/C823-Doc-119.pdf>
21. League of Nations. (1930). Conference for the codification of international law. Retrieved from <https://legal.un.org/ilc/league.shtml>
22. United Nations. (2001). State responsibility: Draft article 8 on responsibility of states for internationally wrongful acts. Retrieved May 15, 2025, from: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/rsiwa/rsiwa_ph_r.pdf
23. Zafiro v. United States. (1993). 506 U.S. 534. Retrieved May 15, 2025, from: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/506/534/>
24. ICJ. (1986). Military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits. I.C.J. Reports, 1986. Retrieved May 15, 2025, from: <https://www.icj-cij.org/case/70>
25. ICJ. (1980). United States diplomatic and consular staff in Tehran. I.C.J. Reports, p. 3. Retrieved from: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=334&p1=3&p2=3&case=64&p3=5>
26. UN General Assembly. (1989). Mizhnarodna konventsiiia pro borotbu z verbuvanniam, vykorystanniam, finansuvanniam ta navchanniam naimantsiv [International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries]. Resolution 44/34. Retrieved May 14, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text [in Ukrainian]
27. Geneva Conventions. (1949b). Konventsiiia (I) pro polipshennia doli poranenykh ta khvorykh u diiuchykh armiiaxh [Convention (I) for the amelioration of the condition of the wounded and sick in armed forces in the field]. Geneva, August 12, 1949. Retrieved May 14, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian]
28. Geneva Conventions. (1949c). Konventsiiia (II) pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznaly avarii korablia, zi skladu zbroinykh syl na mori [Convention (II) for the amelioration of the condition of wounded, sick and shipwrecked members of armed forces at sea]. Geneva, August 12, 1949. Retrieved May 14, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text [in Ukrainian]
29. Geneva Conventions. (1949d). Konventsiiia (IV) pro zakhyst naselennia pid chas viiny [Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war]. Geneva, August 12, 1949. Retrieved May 15, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text [in Ukrainian]
30. UNHRC. (2010). Report of the Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the right of peoples to self-determination. A/HRC/15/25, July 2, 2010. Retrieved May 15, 2025, from: https://www.ecoi.net/en/file/local/1320187/470_1282657142_g1014357.pdf
31. Geneva Conventions. (1977c). Dodatkovyi protokol I vid 1977 roku do Zhenevskykh konventsii 1949 roku [Additional Protocol I of 1977 to the Geneva Conventions of 1949]. Retrieved May 15, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text [in Ukrainian]
32. Council of Europe. (1950). Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Rome, November 4, 1950. Retrieved May 16, 2025, from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian]
33. Loizidou v. Turkey. (1991). ECHR, 73, 15318/89. Retrieved May 16, 2025, from: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58007%22%7D>
34. Coalition Provisional Authority. (2004). Order 17. June 27, 2004. Retrieved May 16, 2025, from: https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20040627_CPAORD_17_Status_of_Coalition_Rev_with_Annex_A.pdf
35. UN General Assembly. (1982). Dopovid Ekonomichnoi ta Sotsialnoi Rady. Dopovid Tretoho komitetu Heneralnoi Asamblei OON, proekt rezoliutsii XVII [Report of ECOSOC, Report of the Third Committee of the UN General Assembly, draft resolution XVII]. December 14, 1982, A/37/745. [in Ukrainian]
36. United Nations Security Council. (1991). Items relating to the situation in the former Yugoslavia. Decision of 25 September 1991 (3009th meeting): resolution 713 (1991). Retrieved May 15, 2025, from: <https://www.un.org/fr/sc/repertoire/89-92/CHAPTER%208/EUROPE/item%2020%20Yugoslavia.pdf>
37. Uruena-Sánchez, M., & Olásolo, H. (2023). Private military and security companies, responsibility of states and international humanitarian law: Toward an interdisciplinary definition. *Revista Derecho del Estado*. Retrieved May 15, 2025, from: https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&auth_type=crawler&jrnl=01229893&AN=171947905
38. Galai, K. (2019). *Regulating private military companies: Conflicts of law, history and governance*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved May 15, 2025, from: <https://www.google.com/books?hl=uk&lr=&id=yvWODwAAQBAJ>

Дата надходження статті: 20.06.2025
 Дата прийняття статті: 20.07.2025
 Опубліковано: 10.10.2025